

etatores clamabunt, *Domine, Domine, aperi, et au-*
dient, heu damna! Non novi vos.

12. Sed dixerit forte quispiam : Ultra modum papam extollis, et in decem numero collocas ; at nos novimus, cum hominem esse, posseque et peccatis et impietate corrumpi ; ideoque cum sequi in rebus fidei non sustinemus. Hoc porro frustra est. Namque pastorem aliquem nos sequi necesse est. Pastor vero quicumque homo est, erroribus obnoxius. Imo et singulis diebus ipse veluti homo delinquit. Etsi vel una hora vita nostra perduraret, neque eo tempore intaminati esse possumus. Verum de his nemo pro papa rationem reddet, sed ipse pro se respondebit. Ita est, inquit, at enim fieri potest, ut papa æque atque homo in hæresim prolabatur ; at in rebus fidei hæreticam sequi fas non est. Verum enimvero si quæ ille animo concipit non excluserit, nihil id ad gregem ; eorum enim quæ animo concecta sunt, solus Deus iudex est. Quodsi deprehendatur, pelletur e pastoralis dignitate ab Ecclesia ; namque supra diximus, ipsum uti regem Ecclesiæ præesse. Rex vero non morte tyrannorum, sed norma a legibus communi calculo confirmatis præscripta cuncta peragit. Lex autem Ecclesiæ est divina Scriptura, et divini doctores illius interpretes, quorum vestigiis si deprehendatur non insistere, veluti porcus silvestris ejicietur. Sed et ipsam Romanam Ecclesiam dicet nescio quis. Verum propitius sit Deus. Credendum siquidem est, fieri non posse ut Romana Ecclesia, quæ prima est, et per quam universalis, ut una sit, habet, in hæresim labatur. Etenim si et ipsa cum hæreticis aberraverit, in quamnam unam et sanctam nos Christiani credimus ? Necesse enim omnino erat nobis tradi divinitus Ecclesiam firmam, minime lubricam, et quæ in pietatis dogmatibus falli non posset, ut haberemus, ab hæreticis vexati, sive etiam nos ipsi addubitantes, quo possemus confugere. Hæc vero est Romana. Audiamus Christum Servatorem : *Tu es Petrus, inquit, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalent adversus eam.* Portus hic inferi hæreses vocat, ut cuncti doctores una sententia, a Spiritu illis communicata, interpretati sunt. Considerandum porro est, quæ ex magnis sedibus ac patriarchicis aliquando hæresi dehonesta non fuit. Extra Romanam plane nulla. Id vero nunquam illam perpassam fuisse, humanum equidem non est, sed divinum. Virtus enim illius, qui dixerat : *Et portæ inferi non prævalent adversus eam,* conservavit, et conservabit ipsam præterea macula et labis expertem, inculpata, intaminatam, ab omni hæresi disjunctissimam, rectamque veritatis interpretem. Ob hæc omnia, qui ab ea sejungitur, extra catholicam Ecclesiam degit.

13. Volo autem id quoque in præsentem exponere,

Α τοῦ ἀκροῦ ἀρχιερέως, ὡς δεῖ, οὐκ ἔχουσι τὰς κλεῖς, διὰ τοῦτο καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες αὐτοῖς κράξουσι μὲν, *Κύριε, Κύριε, ἄνοιξον*· ἀκούονται δὲ, φεῦ τῆς ζημίας ! *Οὐκ οἶδα ἡμᾶς.*

19'. Ἀλλ' ἴσως εἶποι τις, ὡς Λίαν ἐκθειάζετε τὸν πάππην αὐτόν. Ἡμεῖς δὲ ἀνθρώπων εἶναι καὶ αὐτὸν οἶδαμεν, ἀμαρτία καὶ βλασφημία δυνάμενον καταποθῆναι. Διὰ τοῦτο καὶ ἀκολουθεῖν αὐτῷ κατὰ τὴν πίστιν οὐκ ἀποδεχόμεθα. Ἀλλὰ τοῦτο οὐδὲν ἐστὶν Ἀνάγκη γὰρ ἐπεσθαι ποιμένι τινί. Ποιμὴν δὲ πᾶς ἀνθρωπῶς ἐστὶ σφαλῆναι δυνάμενος. Μᾶλλον δὲ καθ' ἡμέραν καὶ αὐτὸς ἀμαρτάνει ὡς ἀνθρώπος. Εἰ γὰρ καὶ μία ὥρα ὁ βίος ἅπας ὑπῆρχεν ἡμῖν, οὐδαμῶς ἔξω ῥύπου εἶναι δυνάμεθα. Ἀλλὰ περὶ τούτων οὐδεὶς ὑπὲρ τοῦ πάππα δώσει λόγον, ἀλλ' αὐτὸς ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἀπολογηθήσεται. Ναί, φασίν, ἀλλὰ δυνατὸν ἐστὶ καὶ αἰρέσει συσχεθῆναι τὸν πάππαν ὡς ἀνθρώπων. Αἰρετικῷ δ' ἀκολουθεῖν τὰ κατὰ πίστιν οὐ θεμιτόν. Ἀλλ' εἰ μὲν οὐκ ἐκδώσει τὰ ἐν τῇ ψυχῇ, οὐδὲν πρὸς τὸ ποιμνιον. Ἦν γὰρ ἐν τῇ ψυχῇ κεκρυμμένον μόνος ἐστὶ κριτῆς ὁ Θεός. Εἰ δὲ φωραθῆται, ἐκδιωχθήσεται τῆς ποιμαντικῆς ἀξίας παρὰ τῆς Ἐκκλησίας. Ἰδὴ γὰρ φθάσαντες εἰρήκαμεν, ὡς βασιλέα εἶναι αὐτὸν τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ δὲ βασιλεὺς οὐ τυραννικῶς, ἀλλὰ κατὰ τοὺς θεόθεν κοινη νόμους πάντα ποιεῖ. Νόμοι δὲ τῆς Ἐκκλησίας ἡ Θεία Γραφή, καὶ οἱ ἐξηγηταὶ τούτης οἱ θεοὶ διδάσκαλοι, οἷς εἰ φωραθῆναι μὴ ἀκολουθεῖν, ὡς μονιὸς ἄγριος καταβληθήσεται. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ῥώμης φησὶ τις ἄν· ἀλλ' ἴσως εἴη Θεός· ἀδύνατον γὰρ εἶναι πιστεύειν χρῆ αἰρέσει περιπετεῖν τὴν τῆς Ῥώμης Ἐκκλησίαν πρώτην οὖσαν, ἥ τὸ μίαν εἶναι ἡ καθολικὴ ἔχει. Εἰ γὰρ καὶ αὕτη νοσήσει τὰ τῶν αἰρετικῶν, εἰς ποίαν μίαν τε καὶ ἁγίαν πιστεύσομεν οἱ Χριστιανοί ; Ἔδει δὲ πάντως μίαν ἡμῖν δοθῆναι θεῖον Ἐκκλησίαν, ἀσφαλῆ, βεβαίαν, μὴ δυναμένην κληνηθῆναι ἐν τοῖς τῆς εὐσεβείας δόγματι, ἵν' ἔχωμεν διωκόμενοι παρὰ τῶν αἰρετικῶν, ἢ καὶ αὐτοὶ ἀμψισθητοῦντες ποῖ καταφύγωμεν. Αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ τῆς Ῥώμης. Ἀκούσωμεν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ. *Σὺ εἰ Πέτρος, φησὶ, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ᾗδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς.* Πύλας δὲ ᾗδου τὰς αἰρέσεις λέγει, ὡς πάντες οἱ διδάσκαλοι μετ' γνώμῃ τῇ παρὰ τοῦ Πνεύματος ἐξηγήσαντο. Σκεπτέον δὲ τίς ποτε τῶν μεγάλων ὁρῶν καὶ πατριαρχικῶν οὐ κατηκολούθησέ ποτε αἰρέσει. Πάντως οὐδεὶς πλὴν τοῦ Ῥώμης. Τὸ δὲ μηδέποτε τοῦτο παθεῖν οὐκ ἐστὶν ἀνθρώπινον, ἀλλὰ θεῖον. Ἢ γὰρ δυναμὶς τοῦ εἰπόντος, *καὶ πύλαι ᾗδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς,* ἐφύλαξε καὶ φυλάξει αὐτὴν ἀπὸ πλῆθους ἀμωμον, ἀμίαντον αἰρέσει, ὁρσοτομοῦσαν τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, διὰ ταῦτα πάντα ὁ μὴ ἀκολουθῶν αὐτῇ ἔξω ἐστὶ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας.

19'. Βούλομαι δὲ κλεῖναι τὸ γε νῦν ἔχον ἀναπτύ-

ξαι, ἡ παρὰ πολλῶν ἁγίων Πατέρων, καὶ μάλιστα ἡ
 Ἀνατολικῶν γράφεται, ὡς πέντε μεγάλαις ὁρόναις ἡ
 καθόλου Ἐκκλησία συνίσταται, ὡς περὶ τι ζῶον αἰ-
 σθήσει πέντε, ἀφῆ, γεύσει, ὄρασει, ἀκοῆ, ἐσφρή-
 σει. Ὡς περὶ οὖν τὸ καλῶς ἔχον ζῶον καὶ τέλειον
 ταύταις τελειοῦται, οὕτω φασὶ καὶ τὴν Ἐκκλησίαν,
 τὴν καθόλου λέγειν καὶ μίαν, τοῖς πέντε ὁρόνοις τε-
 λειοῦσθαι. Ἐπειδὴ οὖν ταῦθ' οὕτως ἔχει, ὡς παρὰ
 τῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας μανθάνομεν, χρὴ
 ζητῆσαι τίνι τῶν αἰσθήσεων ἐκάστη τῶν Ἐκκλησιῶν
 ἀφομοιοῦται. Ἀδύνατον γὰρ πάσας πάσαις, ἢ πολλὰς
 μιᾶ, ἀλλὰ μίαν Ἐκκλησίαν μιᾶ αἰσθήσει ἀφομοιοῦ-
 σθαι ἀναγκαῖον. Ἰν' οὖν τοῦτο καλῶς διακρίνωμεν,
 ἀκούσωμεν πρῶτον τοῦ τῆς φύσεως ἀγγέλου, Ἀρι-
 στοτέλους φημι, εἰ περὶ τῶν αἰσθήσεων διορίζεται
 ἰν' τῷ τέλει τοῦ τρίτου τῶν περὶ ψυχῆς. *Ὁὐδεμίαν,*
φησὶ, δύναται τὸ ζῶον αἰσθησὶν ἔχειν χωρὶς
ἀφῆς. Καὶ παρακατιῶν ἄλλοις ῥήμασι τὸ αὐτὸ λέ-
γει· τὰ γὰρ ἀληθῆ καὶ ἀναγκαῖα εἰσθάζομεν ἐπανα-
φέρειν πολλάκις. Ὁὐδεμίαν, φησὶ, αἰσθησὶν εἶναι
δυνατὸν χωρὶς ἀφῆς. Ὅθεν φησὶ ἐν ἑνὶ ἑκαστῷ
ἐξ ἀνάγκης τὰ ζῶα, ταύτην μόνην τὴν αἰσθησὶν
ἀπολέουσα. Οὕτω γὰρ εἰτι δυνατὸν ἀφῆν ἔχειν
τὸ μὴ ζῶον, οὕτω ἀνάγκη εἰσθῆν ἄλλην τὸ ζῶον
ἔχειν αἰσθησὶν πλὴν ταύτης. Ἐτα εἰπὼν, ὡς αἱ
τῶν ἄλλων αἰσθητῶν ὑπεροχαὶ οὐ φθείρουσι τὸ
ζῶον, αἱ δὲ τῶν ἀπτῶν φθείρουσιν, ἐπιφέρει τὴν
ἰδέον, ὅτι Παντός αἰσθητοῦ ἡ ὑπεροχὴ φθείρει
τὸ τῆς αἰσθήσεως ἔργον. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ
ἀπτὸν φθείρει τὴν αὐτὴν ὑπερέχον. Τὸ δὲ ζῆν
ὄρισται ἐπὶ ἀφῆ· δέδωκεται γὰρ, ὡς ἀδύνατον
ἔστι ζῶον εἶναι χωρὶς ἀφῆς. Διὸ καὶ ἡ τῶν ἀπτῶν
ὑπεροχὴ οὐ τὰ τῆς αἰσθήσεως ἔργονα μόνον,
ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ζῶον φθείρει· ταύτην γὰρ μόν-
ην ἔχει τὸ ζῶον, οὐ τοῦ εἶναι χάριν, ἀλλὰ τοῦ
εἶ εἶναι. Ὁρασὶν μὲν, ἵνα βλέπη, γεῦσιν δὲ
ἡδονῆς καὶ λύπης ἕνεκα, ἵν' ἐν ταῖς τροφαῖς αἰ-
σθανόμενον ἐπιθυμῆ καὶ κινήται, ἀκοῆν δὲ ἵν'
αὐτῷ, γλώσσων δὲ ἵν' ἄλλοι σημαίνῃ. Τούτων οὐ-
τως ἔχόντων, προόηλον ὅτι ἡ τῆς Ῥώμης Ἐκκλη-
σία, ὡς περὶ ἀφῆ τίς ἐστι. Τίνα γὰρ ἄλλην τῶν Ἐκ-
κλησιῶν τῆ ἀφῆ ὁμοιώσομεν; κυριωτάτη γὰρ τῶν
αἰσθήσεων αὐτὴ καὶ πρώτη, καὶ ἥς ἀνευ οὐδεμίας
τῶν ἄλλων εἶναι δύναται. Ἀλλ' οὐδὲ ζῶον ὅλως ἐστὶν
ἀνευ ἀφῆς. Ἔστι δὲ καὶ ἡ τῆς Ῥώμης Ἐκκλησία
πρώτη καὶ κυριωτάτη, ὡς ὠμολόγηται πᾶσι, καὶ
οὐκ ἔστιν ἀντειπεῖν. Τῆ ἀφῆ ἄρα μόνῃ αὐτῇ ἀφο-
μοίωται. Ὡς περὶ οὖν ζῶον οὐκ εἶναι δυνατὸν χωρὶς
ἀφῆς, οὕτως οὐδ' Ἐκκλησίαν ἄλλην συνίστασθαι
δυνατὸν χωρὶς τῆς τῶν Ῥωμαίων Ἐκκλησίας. Καὶ
ὡς περὶ ὁνήσκειν εὐθὺς ἀνάγκη τὸ ζῶον στερηθῆν
τῆς ἀφῆς, οὕτω ὁνήσκειν εὐθὺς τὸν Χριστιανόν,
ὡς τὸ μὴ εἶναι ὁρθόδοξον, χωρισθέντα τῆς Ῥωμαί-
κῆς Ἐκκλησίας πάντως ἀνάγκη. Καὶ ὡς περὶ τὸ
ζῶον, στερηθῆν τῶν ἄλλων αἰσθήσεων, δύναται πως
ζῆν μόνον τῆ ἀφῆ, οὕτω καὶ ὁ Χριστιανὸς ὁρθόδο-
ξεῖν δύναται, στερηθεὶς τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν, καὶ
μόνην κατέχων τὴν τῆς Ῥώμης. Οὕτω δὲ ἡ μὲν
Ῥώμης Ἐκκλησία ἀφῆ παρδείκασται· τὰς δ' ἄλλας

quod a multis sanctis Patribus, et præcipue
 Orientalibus scriptis mandatum est, ex quinque
 duntaxat magnis sedibus Ecclesiam universalem
 componi, quemadmodum animal quinque sensibus,
 tactu, gustu, visu, auditu et odoratu. Qua igitur
 ratione recte se habens animal et perfecto his
 quinque sensibus plenum atque perfectum est, ea
 et universalem Ecclesiam tradunt hisce quinque
 sedibus absolutam esse. Cum itaque hæc ita se
 habeant, ut ab Ecclesiæ doctoribus addiscimus,
 inquirendum est, cuienam ex dictis sensibus una-
 queque Ecclesia assimilatur. Neque enim fieri po-
 test, ut omnes omnibus, aut plerasque uni, sed
 unam Ecclesiam uni sensui consimilem esse ne-
 cesse est. Utque id aptissime dijudicetur, ante
 omnia nature interpret Aristoteles audendus est,
 quid ille de sensibus decernat in fine libri tertii
 De anima: *Nullam, ait, potest animal sensum ha-*
bere absque tactu. Et infra aliis verbis id idem in-
 sinuat; vera siquidem atque necessaria sæpius
 repetere solemus: *Absque tactu, inquit, fieri non*
potest, ut alius quisquam sensus sit. Hinc patet ani-
malia necessario mori, cum eo sensu privatur:
neque enim fieri potest, ut tactum habeat, quod ani-
mal non est; neque necesse est, ut alium animal
præter hunc unum habeat. Tum demum cum pro-
 nuntinasset, *exsuperationem sensibilis cujuscvis ani-*
mal non destruere, sed exsuperationem tangibilis de-
struere, subinfert: *Exsuperatio cujuscunque sen-*
sibilis sensus destruit instrumentum, quare et tangi-
bile exsuperans ipsum destruit tactum; ut tactu desi-
nitum est animal. Demonstratum namque est, absque
tactu fieri non posse, ut animal sit. Quamobrem ex-
superationes eorum quæ tactu percipiuntur, non
solum instrumentum ipsius sensus, verum etiam
animal ipsum interimunt. Hunc enim solum animal
habet, non ut sit, sed ut bene sit, visum ut videat,
gustum ob id quod voluptate afficit aut dolore, ut in
alimento sentiat, et cupiat, et moveatur, auditum ut
sibi, linguam, ut alteri significet. Quæ cum ita se
 habeant, apertum remanet Romanam Ecclesiam
 iustar tactus esse. Quam enim aliam Ecclesiam
 tactui exæquabimus? Namque ipso est inter alios
 sensus et propriissimus, et primus, et quo dempto,
 nullus alius esse potest. Imo neque animal est
 absque tactu. Est vero et Romana ipsa Ecclesia
 prima et principalis, ut in confessio est apud om-
 nes, nec quisquam contradicere audebit. Tactui
 igitur soli illa assimilatur. Quemadmodum itaque
 fieri non potest, ut absque tactu animal sit, ita
 neque fieri potest ut Ecclesia sit absque Romana
 Ecclesia. Et uti tactu privatum illico necessario
 emoritur animal, ita statim et Christianus neces-
 sario vitam amittit, ut nullo modo recte sentiat,
 ab Ecclesia Romana se junctus. Et veluti animal,
 reliquis aliis sensibus nudatum, solo tactu vitam
 producere potest; ita et Christianus recte sentire
 poterit, a reliquis Ecclesiis separatus, dummodo
 soli Romanæ adherent. Et hoc pacto Ecclesia Ro-

mana tactui exaquetur. Reliquas necesse est ita disponere. Secunda est Constantinopolitana, quæ sensuum secundo, gustui scilicet, comparabitur; ille enim post tactum primas sibi vindicat, quod tactus quodammodo sit, et post tactum aliis sensibus magis animal conservat. Et Constantinopolitanus post Romanum in rebus ecclesiasticis effertur divinorum canonum sancitis; ita ut aliis tribus Ecclesiis tutius Constantinopolitanus Ecclesiam conservare possit sit, quemadmodum et gustus magis aliis sensibus, unum si excipias tactum, animal, quod et rebus ipsis innotuit. Ea siquidem sola post dissidium Orientalem Ecclesiam universam constituat, non recte quidem a Romana separata, constituat nullominus, quod esset Romanæ et ipsa exemplar quoddam, veluti et gustus est quodammodo tactus. Tertia Alexandrina tertio omnino, visui nempe; quarta Antiochena auditui, qui quartum locum occupat inter sensus; reliqua Hierosolymitana postremo odorati, ut ratio ipsa poscit, comparabitur. His patet, si ante Græcorum schisma tres Orientales Ecclesie separate fuissent, tamen qui eas amiserant Christiani, orthodoxi equidem erant, rectis dogmatibus addicti, licet non usquequaque bene valerent. Animalia etenim pleraque sunt cæca, pleraque surda, pleraque odoratu spoliata. Et licet tribus his sensibus privetur animal, rursus animal est. Quare et Christiani tribus hisce Ecclesiis privati, Hierosolymitana, Antiochena, Alexandrina, omnino orthodoxi nihilominus sunt. Post vero Græcorum schisma soli Romanæ Ecclesiæ salva et integra recta dogmata conservantur. Namque animal adhuc perdurat sensibus aliis, præ uno tactu spoliatum. Et gustu quoque deperdito, vivimus tamen solo tactu. Si quis etenim edendo bibendoque saporem non percipit neque dulcem, neque amarum, neque salsum, neque acilum, neque reliquos, quos gustus dijudicat, perdurat tamen et vivit rationem sequens, et edens, et bibens, non voluptate motus, sed tantum ut vivat, et vivit quidem, etsi non jucunde, et absque discrimine. Sic igitur et Romana Ecclesia recte quidem de rebus fidei sentit, sed patitur aliis Ecclesiis spoliata. Cum vero solus tactus animali necessarius sit, ut animal sit, reliqui vero sensus, non ut animal sit, sed ut bene et jucunde vivat, et absque periculo, et sola Romana tactui comparetur, sola igitur illa erit necessaria hominibus, qui rectam atque orthodoxam doctrinam ambiunt: reliquæ vero Ecclesiæ ad bene et facillius atque suavius rectam doctrinam tuendum necessariæ solummodo erunt. Hæc enim omnia ex adducta similitudine consequuntur, quam sancti Patres et doctores Ecclesie usurpant, dum quinque magnas Ecclesias quinque animalis sensibus comparant. Velut enim animal est, quod sensus habet, et non ipse sensus, aliud enim est qui possidet, et aliud quod possidetur; pari modo non est Ecclesia, quod Ecclesias habet, sed Christianus orthodoxus. Defi-

Α οὔτως ἔχειν ἀναγκαῖον. Δευτέρα ἐστὶν ἡ τῆς Κωνσταντινουπόλεως· τῇ δευτέρᾳ τῶν αἰσθήσεων δευτερευομένη εἰκασθήσεται, τῇ γεύσει λέγω. Αὕτη γὰρ μετὰ τὴν ἀφῆν εὐθὺς τάττεται, διότι ἀφή τις ἐστὶ, καὶ μετὰ τὴν ἀφῆν μᾶλλον τῶν ἄλλων αἰσθήσεων τὸ ζῶον συντηρεῖ. Καὶ ὁ Κωνσταντινουπόλεως δὲ μετὰ τὸν τῆς Ῥώμης ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς μεγαλύνεται πρᾶγμασι κατὰ τοὺς θεοὺς κανόνας, ὥστε μᾶλλον τὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῶν λοιπῶν τριῶν Ἐκκλησιῶν συντηρεῖν δύνασθαι τὴν Ἐκκλησίαν, ὡς καὶ ἡ γεύσις τῶν ζῴων μᾶλλον τῶν ἄλλων αἰσθήσεων πλήν τῆς ἀφῆς. Ὅπερ καὶ αὐτοῖς φανερὸν ἀνεφάνη τοῖς πράγμασι. Αὕτη γὰρ μόνη μετὰ τὸ σχίσμα τὴν ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν συνίστα πᾶσαν, οὐ καλῶς μὲν χωρισθεῖσα τῆς τῆς Ῥώμης, συνίστα δὲ ὁμῶς διὰ τὸ Ῥώμης εἶναι καὶ αὐτὴν τύπον τινὸς, ὡσπερ καὶ ἡ γεύσις ἀφή πως. Τρίτη ἡ τῶν Ἀλεξανδρέων τῇ τρίτῃ πάντως, ἦτοι τῇ ὄρασει· τετάρτη ἡ τῆς Ἀντιοχείας τῇ ἀκοῇ οὖσα τετάρτη τῶν αἰσθήσεων· καὶ λοιπὴ ἄρα ἡ τῶν Ἱεροσολύμων λοιπὴ τῇ ὀσφρησει κατὰ λόγον συγκριθήσεται. Ἐκ τούτων δηλονότι εἰ πρὸ τοῦ τῶν Γραικῶν σχίσματος τρεῖς αἱ Ἀνατολικαὶ ἀπεσχίσθησαν· ὁμῶς οἱ ἀπολέσαντες ταύτας Χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι ἂν ἦσαν, ζῶντες μὲν ἐν ὀρθοδοξίᾳ, πάσχοντες δ' ὁμῶς. Ζῶα γὰρ εἰσι πολλὰ τυφλὰ, πολλὰ κωφὰ, πολλὰ μὴ ὀσφραίνεμενα. Εἰ δὲ καὶ τῶν τριῶν τούτων αἰσθήσεων στερηθῇ τὸ ζῶον, πάλιν ζῶόν ἐστιν, ὥστε καὶ τοὺς Χριστιανοὺς τῶν τριῶν στερηθέντας Ἐκκλησιῶν, Ἱεροσολύμων, Ἀντιοχείας, Ἀλεξανδρείας, ὀρθόδοξους εἶναι πάντως. Μετὰ δὲ τοῦ τῶν Γραικῶν σχίσματος μόνη τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ῥώμης τηρεῖται ἡ ὀρθοδοξία σὺν καὶ ἀκέραιος. Φυλάττεται γὰρ τὸ ζῶον πασῶν στερηθὲν τῶν ἄλλων αἰσθήσεων πλήν ἀφῆς. Καὶ τὴν γεῦσιν γὰρ ἀπολέσαντες, ὁμῶς ζῶμεν μόνη τῇ ἀφῇ. Εἰ γὰρ τις ἐν τῷ ἐσθίειν καὶ πίνειν μηδ' ὅλως αἰσθάνεται χυμοῦ τινος, οἶον γλυκέος, πικροῦ, ἀλμυροῦ, ὀξυῶδους καὶ τῶν λοιπῶν, ὧν ἡ γεύσις διαρκεῖ, ὁμῶς καὶ ζῆ τῷ λόγῳ ἀκόλουθῶν, καὶ ἐσθίων καὶ πίνων, οὐχ ἡδονῇ κινούμενος, ἀλλ' ἵνα ζῆ· καὶ ζῆ μὲν, οὐχ ἡδέως δὲ, οὐδὲ ἀνεπικινδύνως. Οὕτως ἄρα καὶ ἡ τῆς Ῥώμης Ἐκκλησία ὀρθοδοξεῖ μὲν, πάσχει δὲ τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν στερηθεῖσα. Ἐπεὶ δὲ μόνη ἡ ἀφή ἀναγκαῖα ἐστὶ τῷ ζῳῳ, ἢ τῇ ζῳῳ, αἱ δὲ λοιπαὶ τῶν αἰσθήσεων, οὐχ ἢ τῇ ζῳῳ, ἀλλ' ἢ εὖ καὶ ἡδέως ζῆ, καὶ ἀνεπικινδυνότερον ἀναγκαῖα. Αἱ δὲ λοιπαὶ τῶν Ἐκκλησιῶν πρὸς τὸ εὖ ἔχειν καὶ ῥᾶον καὶ ἡδέως ὀρθοδοξεῖν ἀναγκαῖαι μόνον εἰσι. Ταῦτα γὰρ πάντα ἐκ τῆς ὁμοιώσεως ἔπεται, ἣν οἱ θεοὶ Πατέρες καὶ διδασκαλοὶ τῆς Ἐκκλησίας ποιοῦνται, τὰς πάντα μεγάλας Ἐκκλησίας ταῖς πέντε τοῦ ζῳου αἰσθήσεσι παραβάλλοντες. Ὡσπερ οὖν ζῶόν ἐστὶ τὸ ἔχον τις αἰσθήσεις, οὐκ αἰσθήσεις, ἄλλο γὰρ τὸ ἔχον, καὶ ἄλλο τὸ ἐχόμενον· οὕτως οὐκ Ἐκκλησία ἐστὶ τὸ ἔχον τὰς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ὀρθόδοξος Χριστιανός. Ἰσχυρίζεται δὲ τὸ ζῶον τῇ ἀφῇ· ὀρίζεται ἄρα καὶ ἡ ὀρθόδοξία τῇ τῆς Ῥώμης Ἐκκλησίᾳ· ὡς εἶναι ὀρθόδοξον τὸν τῇ ὀμολογίᾳ τῆς Ῥωμῆος Ἐκκλησίας

857

ἐπόμενον. Σώζεται δὲ αὐταῖς μὴ ὀρθόδοξος. Ἀδύνατον ἄρα σωθῆναι τὸν μὴ τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ῥώμης συνορθοδοξοῦντα.

quitor. At nullus, qui orthodoxus non sit, salutem consequitur. Fieri ergo non potest, ut unus aliquis saluti sine providentia, qui cum Romana Ecclesia una orthodoxus non est.

13. Βούλομαι δ' ἐπειδὴ τάξιν ἔχειν τὰς Ἐκκλησίας ἐκ τῶν πραγμάτων αὐτῶν καὶ τῆς ὁμοιώσεως, ἢ παραβάλλουσιν οἱ θεῖοι Πατέρες αὐτὰς ταῖς αἰσθήσεσιν, ἀπεδείξαμεν, οὐ τὴν κατ' ἀπαριθμήσιν, ἀλλὰ πραγματικὴν καὶ ἀληθινὴν, ἥτις ἐστὶν ἡ κατ' ἀξίαν· ὡ γὰρ δυνατόν ἄλλην ἢ τὴν κατ' ἀξίαν τάξιν πραγματικῶς ἔχειν τὰς Ἐκκλησίας, ὄλιγα τινὰ περὶ τῆς πραγματικῆς ταύτης τάξεως εἶπειν. Πλείω γὰρ οὐ δύναμαι τοῦ γε νῦν ἔχον λέγειν· τοῦτο μὲν τῷ ἄλλοις ἐνοχλεῖσθαι πολλοῖς, τοῦτο δὲ καὶ τῷ μὴ ἀσκηθῆναι μοι, ὡς βούλομαι, τὸν Ἑλληνα λόγον. Καὶ αὐτὸ γὰρ τὸ χαρακτῆρὸς τοῦς Ἑλληνικοῦς τῶν γραμμάτων χαρακτῆρας δυσχερὲς μοι ἐστὶ. Εἰ δὲ δευτεῖ μοι ποτε σχολή, γράψω Λατινικῶς περὶ τῶν τοιούτων πλατύτερον, ὡσπερ καὶ περὶ ἄλλων πολλῶν· ἵνα εἰ καὶ μηδὲν ἄλλο, ἀμαρτωλῶν ὄντων ἡμῶν, ἀλλὰ τοῦν τὰ τῆς ὀρθοδοξίας τῆς ἡμετέρας· εἰς ὑφελος τῶν μετέπειτα περιφέρηται. Ὡσπερ γὰρ χρὴ ἐξομολογεῖσθαι τὰς ἰδίας ἀμαρτίας τὸν γε Χριστιανόν, οὕτω καὶ τὴν ὀρθοδόξιαν αὐτοῦ κηρύττειν ἀναγκαῖον, ὡς παρ' αὐτοῦ δεδιδάχμεθα τοῦ Σιωτήρος. Ὁμολογήσειν γὰρ ἐπαγγέλλεται ἔμπροσθεν τοῦ Πατρὸς τοῦς ὁμολογοῦντας· αὐτὴν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων. Τάξις οὖν ἐστὶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ οὐ κατ' ἀπαριθμήσιν, ἀλλὰ πραγματικὴ, οὐ φύσει, ἀλλ' ὀξίαις. Ἡ δὲ πραγματικὴ τάξις τοῦτο ἰδίον ἐντε, τὸ προέχειν τῶν ἐπομένων τὰ πρότερα· οἷον τὸ πρῶτον εὐθύς πάντων τῶν μετ' ἐκεῖνο, καὶ τὸ δευτερον ἐξηρημένου τοῦ πρώτου πάντων τῶν ἐφεξῆς, καὶ τὸ τρίτον ὁμοίως τῶν κατὰ ταῦτα. Διὰ τοῦτο ἡ τῶν Ἱεροσολύμων Ἐκκλησία ἐσχάτη οὖσα τῇ τάξει αὐτὴν μόνην κυβερνήσει καὶ οὐδεμίαν ἔξει ἐξουσίαν κατὰ τῶν ἄλλων. Ἡ δὲ τῆς Ἀντιοχείας πρὸς μὲν τὰς προηγουμένας οὐδὲν δύναται, καιροῦ δὲ καλοῦντος δυνήσεται τινα μετὰ τῆς τῶν Ἱεροσολύμων. Οὐδὲν τι λέγω. Ἀφορίζει ὁ τῶν Ἱεροσολύμων πατριάρχης τινά. Ὁ δὲ καταφεύγει ἐπὶ τὸν τῆς Ἀντιοχείας. Λύει τοῦτον ἐκεῖνος, μηδὲν τῶν ἄλλων ποιούντων, ἢ λεγόντων. Ἄρα ὡς ἀφωρισμένον ἀποστρέφασθαι χρὴ τὸν ἄνδρα, ἢ οὐ; Μεγάλῃ φωνῇ κράζω τὸ δοκοῦν, εἰ ἀνάγκη μοι ἐστὶ τοῦτο περιπεσεῖν, κρεῖττον μοι εἶναι νομίζω ἀφωρισμένον εἶναι παρὰ τοῦ Ἱεροσολύμων, καὶ λελυμένον παρὰ τοῦ Ἀντιοχείας, ἢ ἀφωρισμένον παρὰ τοῦ Ἀντιοχείας καὶ λελυμένον παρὰ τοῦ Ἱεροσολύμων. Τοῦτο γὰρ ὁ λόγος τῆς τάξεως καὶ τὸ πρέπον αὐτὸ ἀπαιτεῖ. Ἄει γὰρ τοῦ προτέρου τῇ τάξει, καὶ τῇ ἀξίᾳ ἢ δύναμει φέρεται εἰς τὰ ὑστερον· τοῦ δὲ ὑστερου εἰς τὰ πρότερον οὐδαμῶς. Διὰ τοῦτο ὁ μὲν βασιλεὺς τοὺς στρατηγούς κρίνειν δικαίως, καὶ κολάζειν κατὰ τοὺς νόμους καὶ τὰ εἶη δύναται, καὶ ὁ στρατηγὸς τοὺς χιλιάρχους, καὶ ὁ χιλίαρχος τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἑκατοντάρχους τάττει ὡς δεῖ, καὶ τοὺς μὴ φυλάττοντας τὴν τάξιν κολάζει, καὶ ὁ ἑκατοντάρχος τοὺς

nitur vero animal tactu, deserviuntur et ipsa recta dogmata Ecclesia Romana; ut orthodoxus ille reputetur, qui Romanæ Ecclesie professionem consequitur. Fieri ergo non potest, ut unus aliquis

14. Est porro in animo, cum ordinem esse in Ecclesiis, ex rebus ipsis, et similitudine, qua eas sancti Patres cum sensibus comparant, ostendimus, non cum quæ ex enumeratione consequitur, sed realem et verum, qui est secundum dignitatem; neque enim fieri potest, ut alium quam illum, qui ex dignitate est, ordinem reipsa Ecclesie possideant, pauca quedam de reali hoc ordine disserere; cum non plura vires in presentia suppetant, tum quod aliis multis prægravor, tum quod in lingua Græca, ut vellem, exercitus non sim; quando et ipsas Græcarum litterarum notas exarare perdifficile mihi sit: quod si dabitur aliquando otium, de his ipsis rebus scribam Latine fusius, quam admodum scripsi et de aliis multis; ut, etsi nihil aliud, cum sagittis oneremur, saltem quæ nos recte sentimus, ad posterorum utilitatem circumferantur. Uti enim Christianum addebet propria confiteri peccata, ita et propriam rectam atque integram de rebus fidei dogmatibus evulgare debet sententiam, ut ab ipso Servatore nostro didicimus, qui promittit se coram Patre confessurum illos qui eum coram hominibus confitebuntur. Est itaque in ecclesia ordo non enumeratione, sed re, non nature, sed dignitatis. Realis porro ordinis id proprium est, priora his quæ consequuntur, præcellere, exempli gratia, primum continuo omnibus, quæ post illud sunt, et secundum, uno excepto primo, omnibus, quæ tum inde numerantur, et tertium similiter his quæ secundum illud sunt. Propterea Hierosolymitana Ecclesia, cum sit omnium postrema ordine, semetipsam solam gubernabit, nec ullam in reliquas Ecclesias auctoritatem adhibebit. Antiochena erga eas quæ sese præcedunt, jus nullum sibi vendicat: si sese tamen tulerit occasio, nonnulla in Hierosolymitanam exercebit. Exempli causa ponatur: Patriarcha Hierosolymitanus communionem fidelium aliquem privat: ille ad Antiochenam confugit, huncque ille, nihil aliis efficientibus, aut annuntiantibus, in communionem restituit. Eritne hic homo tanquam diris devotus vitandus vel non? Magna voce sententiam meam intono, si necessitas me unquam ad id compulerit: commodius mihi fore existimo ab Hierosolymitano communionem fideliom esse privatam, restitutumque ab Antiocheno, quam ab Antiocheno privatam, et restitutum ab Hierosolymitano. Hoc siquidem et ordinis ratio, et postulat id quod decet. Semper enim et ordine et dignitate excellentioris facultas in subsequentia robor habet: at subsequens in excellentiora nunquam. Ideoque rex iure merito exercitui prefectos iudicare et castigare secundum leges et consuetudinem potest, et exercitui præfecti chiliarchos, et chiliarchus eos qui sub se sunt,

centuriones, ut opus est, ordinat, et a non servan-
tibus ordinem pœnas petit, et centurio decuriones,
et ordo minime contra vertitur. Neque enim, nisi
tyrannum induens exercitui præfectus manum ferre
contra regem, si legibus ac consuetudinibus pa-
rendum est, valet, neque chiliarchus contra exer-
citus præfectum: et de aliis etiam pari modo
edisscrendum est. Neque Hierosolymitanus ergo
contra Antiochenum, sed hic contra illum, neque
Antiochenus contra Alexandrinum, sed Alexan-
drinus contra duos, qui eum ordine consequuntur.
Verum Constantinopolitanus contra reliquos Orien-
tales omnes facultatem habet. Illi vero omnes,
quamvis tres, nisi tyrannico nullam facultatem
contra Constantinopolitanum neque illius Eccle-
siam possunt exercere. Verum papa absoluto contra
omnes, ut primus. Porro facultatem habere, aut
non habere eorum contra alium, non intelligimus
tyrannice, neque fas est sibi metipsis ex libidine
morem gerentes eos qui simul cum illis Ecclesie
præsules, injuria afficere, sed veluti iudices, secun-
dam consuetudines, et canones, et leges jura di-
cere. Namque qui ordine cum auctoritate conjuncto
aliis præcedunt, subsequentium iudices sunt, non
subsequentes præcedentium, cum nondum male
sentire deprehensi sunt; ubi vero deprehensi
alios omnes accusandi sunt. Quemadmodum enim
licet Ecclesia, et majore jure, ut ipse existimo, iudicare

condemnareque primores valet.
18. Quod vero de patriarchis dictum est, id idem
et de Ecclesiis dictum volo. Sicut enim qui in
Oriente tres antecollunt, nihil contra Constantino-
polititanum possunt, ita trium illarum eparchiarum
episcopi et archiepiscopi, in unum coacti, jure,
ut mea fert sententia, contra illum facere, si una
cum illis non coierit Ecclesia Constantinopolitana:
quod si ex ea assensus fuerit, possunt omnino.
Et hoc non præter rationem. Omnis siquidem
Ecclesia, illarum, inquam, quinque adversus suum
pastorem, si prior ordine non contraxerit, pote-
statem habet. Et urbes item possunt eum qui non
secundum leges et consuetudines res administrat
regem deponere, aliumque loco illius designare.
Proprie etenim imperium electione aliorum consti-
tuitur; namque quod successione acquiritur, ty-
rannidis principium est. Quare et omnes Ecclesias,
de quinque mihi hisque magnis sermo est, adver-
sus suum pastorem potestatem habere manifestum
est. Hincque patet neque quatuor patriarchas jure
adversus papam, neque reliquas quatuor Ecclesias
magnas - et patriarchas adversus Ecclesiam Roma-
nam potestatem habere, ipsam vero solam Roma-
nam Ecclesiam, et in reliquas Ecclesias et in pa-
triarchas, et in papam ipsam habere. Sedenim
Ecclesiam Romanam, seu Antiochenam, seu quam-
cunque aliam ex quinque aut etiam universalem
dupliciter dicimus. Etenim cum ut iudices consti-
tuimus, præsules qui sub ea sunt tantummodo in-
telligimus, his siquidem solis canonice ferende
sententiae potestas facta est, alio vero modo omnes

Α δεκάρχους, καὶ οὐκ ἀντιστρέφει ἡ τάξις. Οὐ γάρ
δύναται εἰ μὴ που τυραννικῶς ἐπισεῖσαι τὴν χεῖρα
τῷ βασιλεῖ κατὰ τὰ ἔθνη καὶ τοὺς νόμους ὁ στρατη-
γός, οὐδ' ὁ χιλιάρχος τῷ στρατηγῷ· καὶ ἐπὶ τῶν ἄλ-
λων ὁμοίως. Οὐδ' ὁ Ἱεροσολύμων ἄρα κατὰ τοῦ
Ἀντιοχείας, ἀλλ' αὐτός κατ' ἐκείνου, οὐδ' ὁ Ἀντιο-
χείας κατὰ τοῦ Ἀλεξανδρείας, ἀλλ' ὁ Ἀλεξανδρείας
κατὰ τῶν ἐπομένων τῇ τάξει δύο. Ὁ μέντοι Κων-
σταντινουπόλεως κατὰ τῶν λοιπῶν Ἀνατολικῶν
πάντων δύναται. Ἐκεῖνοι δὲ πάντες, καίτοι γε τρεῖς
ὄντες, εἰ μὴ που τυραννικῶς, οὐδὲν δύναται κατὰ
τοῦ Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς αὐτοῦ Ἐκκλησίας.
Ὁ δὲ πάππας κατὰ πάντων ἀπλῶς ὡς πρῶτος. Τῆ
δὲ δύνασθαι, ἢ μὴ δύνασθαι ἕτερον καθ' ἑτέρου, οὐ
τυραννικῶς νοοῦμεν, οὐδὲ τῷ ἰδίῳ ἐπομένους θελή-
ματι, καθυβρίζειν τοὺς συναρχιερατιζούντας δεῖν νο-
μιζόμεν, ἀλλ' ὡς κριτὰς κατ' ἔθνη, καὶ κανόνας, καὶ
νόμους. Οἱ γὰρ πρότεροι τῇ ἀξιωματικῇ τάξει κρι-
ταὶ εἰσι τῶν ὑστέρων, οὐχ οἱ ὑστεροὶ τῶν προτέρων,
μὴ φωραθέντων οὐκ ὀρθῶς φρονεῖν, φωραθεῖσι δὲ,
ἐγκαλεῖν χρὴ παρὰ τῷ προέχοντι τῇ τάξει, ἢ καὶ
παρὰ τοῖς λοιποῖς πᾶσιν. Ὡς περ γὰρ οἱ πρῶτοι κρι-
ταὶ εἰσι τῶν ὑστέρων, οὕτω καὶ ἡ καθολικὴ Ἐκκλη-
σία, οἶμαι δὲ καὶ πολλῷ μᾶλλον, καὶ κρίνειν καὶ
κατακρίνειν τὸν πρῶτιστον δύναται.

Β
fuerint, apud eum qui ordine præcellit, aut apud
anteriores iudices sunt posteriorum, ita et catho-

Γ
ιέ. Ὅπερ δὲ περὶ τῶν πατριαρχῶν εἴρηται,
τοῦτο καὶ περὶ τῶν Ἐκκλησιῶν εἰρηθεῖαι μοι βού-
λομαι. Ὡς περ γὰρ οἱ τῆς Ἐφῆας προέχοντες τρεῖς
οὐδὲν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως δύναται, οὕτω οὐδὲ
οἱ τῶν τριῶν ἐπαρχιῶν ἐκείνων ἐπίσκοποι καὶ ἀρ-
χιεπίσκοποι συνελθόντες, δικαίως, ὡς οἶμαι, κατ'
ἐκείνου δυναθεῖεν ποιεῖν, μὴ συναίνουσης τῆς Κων-
σταντινουπόλεως Ἐκκλησίας. Εἰ δὲ ἀπὸ ταύτης
ῥοπή γένηται, πάντως δύναται. Καὶ τοῦτ' εὐλόγως.
Πᾶσα γὰρ Ἐκκλησία τῶν πάντε λέγω κατὰ τοῦ ποι-
μένος αὐτῆς δύναται, μὴ ἀντιλέγοντος τοῦ προτέρου
τῇ τάξει. Καὶ πόλεις δὲ δύναται δικαίως τὸν μὴ
κατὰ τὰ ἔθνη καὶ τοὺς νόμους βασιλεύοντα καθελθῆναι,
καὶ ἄλλον ἀντ' ἐκείνου αἰρεῖσθαι. Αἰρετὴ δὲ πᾶσα ἡ
κυρίως βασιλεία· ἢ γὰρ κατὰ διαδοχὴν τυραννί-
δος ἐστὶν ἀρχή, ὥστε καὶ Ἐκκλησίαν πᾶσαν τῶν
D
πέντε λέγω καὶ μεγάλων κατὰ τοῦ ποιμένου αὐτῆς
δύνασθαι φανερόν. Οὐδὲν δηλοῖ μῆτε τοὺς τέσσαρας
πατριάρχας κατὰ τοῦ πάππα δικαίως δύνασθαι,
μῆτε τὰς λοιπὰς τίσσοντας μεγάλας καὶ πατριαρ-
χικὰς Ἐκκλησίας κατὰ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἰώμης.
Αὐτὴν δὲ μόνην τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἰώμης καὶ
κατὰ τῶν λοιπῶν Ἐκκλησιῶν τε καὶ πατριαρχῶν,
καὶ κατὰ τοῦ πάππα δύνασθαι. Ἐκκλησίαν δὲ Ἰώ-
μης, ἢ Ἀντιοχείας, ἢ ὁποιασοῦν τῶν πάντε, ἢ καὶ
καθολικὴν διχῶς λέγομεν. Καὶ γὰρ ὅταν μὲν ὡς κρι-
τὰς καθίζωμεν, τοὺς ὑπ' αὐτῇ ἀρχιερεῖς μόνον
νοοῦμεν· τούτοι, γὰρ μόνοις ἢ ψῆφος κανονικῶς
δίδοται· ἄλλοτρόπως δὲ πάντα τοῖς ἐν αὐτῇ Χρι-
στianoῖς.

sub ea Christianos.

ς'. Εἰδέναι δὲ χρὴ, ὅτι τὰ μὴ ἀπλῶς ἔντα πρῶτα, Ἀ
 ὁλλὰ πρὸς τινὰ πρῶτα, οὐκ ἔχει τοσούτην δύναμιν
 κατὰ τῶν ἐπομένων, ὅσον ἔχει τὸ ἀπλῶς πρῶτον
 κατὰ τῶν μετ' ἐκείνο. Ὁ γὰρ στρατηγὸς ἐν τισὶ μὲν
 δύναται κατὰ τῶν χιλιάρχων ζημιῶν καθ' ὑπόθεσιν,
 καὶ παιδεύειν αὐτοὺς, ἀπλῶς δὲ τῆς χιλιαρχίας οὐδὲ
 ἀδικοῦντας ἐξωθεῖν δύναται, εἰ μὴ πῶς κατ' ἐξοῆς ἢ
 νόμους ἢ τῶν χιλιάρχων αἵρεσις ἀνήκει αὐτῷ. Ὁ
 γὰρ αἰρεῖσθαι δυνάμενος καὶ καθαιρεῖν δύναται.
 Ὁμοίως οὖν καὶ ὁ χιλιάρχος τὸν ἑκατόνταρχον ἐν
 τισὶ μὲν νοθεύει καὶ παιδεύει, καὶ ζημιῶν ἐξωθεῖν
 δὲ τῆς ἑκατονταρχίας οὐ δύναται. Ἦ γὰρ τῶν
 τοιούτων κρίσις τε καὶ ἐξέτασις τῇ ὑπερέχοντι, καὶ
 ὃ ἢ αἵρεσις ἀποδέδεται, μόνῃ ἀνήκει. Πάντως δὲ
 μόνῃ τῷ βασιλεῖ, καὶ ἢ ἐκεῖνος ἐπιτρέψει. Πάντα
 γὰρ δύναται ὁ βασιλεὺς, ὅσα ἢ πόλις, εἰ μὴ τι κατ'
 αὐτῆς τῆς πόλεως διανοεῖσθαι φωραθεῖ. Ἐντεῦθεν
 ἢ τῶν μεγάλων ἑθνῶν ἀξία καὶ δύναμις, ὅποση
 λόγῳ γινώσκειται. Ἐφ' ἡ γὰρ πάμπαν πρῶτον ὄντι τῆς
 Ἐκκλησίας πάντα ἐφέται, ὡς περ βασιλεὶ τὰ τοιαῦ-
 τα· καὶ γὰρ ἀφορίζειν καὶ καθαιρεῖν πάντα κατὰ
 κανόνας ἢ τοὺς δικαίως δύναται. Οἱ δὲ λοιποὶ παι-
 δεύειν μὲν καὶ ζημιῶν ἐν τισὶ τοὺς μετ' αὐτοὺς δύ-
 νανται, καθαιρεῖν δὲ οὐ δύναται, μὴ τυραννοῦντες.
 Οὐ γὰρ εἰσι κρίται τούτων. Ὁ δὲ πάμπαν κρίτης
 πάντων ἐστίν. Ὡς περ γὰρ τὸ τῆς πόλεως ἀξίωμα
 πᾶν καὶ τὴν δύναμιν ὁ αἰρεθεὶς βασιλεὺς ἔχει, οὕτω
 καὶ ὁ εἰς τὸν τῆς Ῥώμης ἑθνῶν κανονικῶς ἀναθὰς
 τὸ τῆς Ῥώμης, καὶ τῆς καθόλου Ἐκκλησίας ἀξίωμα,
 καὶ δύναμιν πνευματικὴν, καὶ χάριν παρὰ τοῦ Σω-
 τήρος τῇ Ἐκκλησίᾳ δωρηθεῖσαν πᾶσαν κέκτηται. C
 Τὸ μὲν ὅτι Ῥώμης ἀρχιεπίσκοπος ἐστίν, τὸ δὲ ὅτι
 ἀρχιεπίσκοπος, ἢ τοὺς καθόλου Ἐκκλησίας ἀρχιερεὺς, καὶ
 πρῶτος οὐ τῇ ἀπαριθμῆσει, ἀλλὰ τῇ ἀξίᾳ. Οὐ γὰρ
 διότι ἀριθμεῖται πρῶτος, διὰ τοῦτο πρῶτος, ἀλλὰ
 διότι πρῶτος τῇ ἀξίᾳ, διὰ τοῦτο καὶ τῇ ἀπαριθμῆσει
 πρῶτος. Δῆλον δὲ ὅτι οὐ μεταπίπτει ἢ ἀπαριθμησις.
 ἢ δὲ μὴ μεταπίπτουσα τῇ τῶν πραγμάτων τάξει
 πάντως ἀκολουθεῖ. Ὁρᾷτε πῶσον καὶ τὸ τοῦ τῆς
 Κωνσταντινουπόλεως. Πάσης γὰρ τῆς οἰκουμένης,
 ὡς εἰπεῖν, ἐξάρχει, πλην τοῦ πάππα καὶ τῆς ἐπι-
 αρχίας αὐτοῦ, ὡς εἶναι αὐτῶν πάντων τῶν τῆς Ἐκ-
 κλησίας στρατηγῶν στρατηγὸν ἀριστον, ἀμέσως
 μετὰ τὸν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας βασιλέα τῇ ἀξίᾳ
 ταυτομένον, καὶ πάντων τῶν λοιπῶν ὑπερέχοντα. Καὶ D
 ὡς περ πᾶσα ἀρχεὶ βασιλείᾳ φανέντος ἀρχῆ, οὕτω
 τοῦ πάππα παρόντος, ἢ παρόντος, ἢ λέγοντος
 κανονικῶς καὶ δικαίως, ἢ υἱολογούντος κατὰ τὰς
 Γραφὰς, καὶ τὰ παραδοθέντα ἡμῖν παρὰ τῶν ἁγίων
 Πατέρων, ἢ ἡρεμεῖν καὶ σιωπᾶν δεῖ τοὺς λοιποὺς, εἰ
 μὴ πῶς φωραθεῖ αἵρεσις τινὲς κατεχόμενος. Οὐ γὰρ
 ἐστὶ πάμπαν ὁ ἐν αἵρεσει. Πῶς γὰρ ὁ τῆς ὁμολογίας
 τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας βουλήσει ἐκπεσῶν; Οὐδὲ
 γὰρ ὁ κατὰ τῆς πόλεως διανοούμενος βασιλεὺς βασι-
 λεὺς ἐστίν, ἀλλὰ τύραννος.

ς'. Πρὸς τοῦτοι; κλεινοῦ τῇ τοιαύτῃ κατ' ἀξίαν
 τάξει ἔπεται, ἀντίστροφόν πως ἔν τῶν εἰρημένων.

16. Sciendum porro est, ea quæ absolute prima
 non sunt, sed respectu aliorum, non tantam ha-
 bere potestatem erga ea quæ subsequuntur, quan-
 tam habet, quod absolute primum est in ea quæ
 post se veniunt. Nam exercitui præfectus chiliar-
 chos, ut supponimus, condemnare multareque po-
 test, eos vero muneris illius privare, licet id ob
 flagitia facta mereantur, non potest, nisi pro more,
 aut legum statutis chiliarchi electio ad ipsum
 pertineat. In ejus enim manu electio est, in ejus-
 dem est et depositio. Pari itaque ratione et chi-
 liarchus centurionem admonet, et castigat, et
 multat: at pellere eo munere non potest. Horum
 siquidem judicium et inquisitio eminentiori, et
 ejus in manu electio est, soli conceditur. Omnino
 autem is fuerit rex, vel cui illo demandarit. Nam
 omnia potest rex quæ et civitas ipsa, nisi contra
 ipsam civitatem aliquid machinari deprehendatur.
 Hinc magnarum sedium dignitas et potestas que-
 nam sit, non absque ratione dignoscitur. Pape
 siquidem, qui primas obtinet in Ecclesia, omnia
 hæc uti regi concedita sunt; nam omnes e cætu
 fidelium separare, pellereque e sedibus, ut cano-
 nes præscribunt, et justo potest. Reliqui castigare
 multareque in aliquibus eos qui post se veniunt,
 possunt, pellere vero ac deponere, nisi tyrannide
 usi, non possunt: neque enim horum judices sunt,
 sed papa omnium judex est. Veluti enim rex electus
 auctoritatem omnem et potestatem civitatis in se
 assumit, sic et qui thronum Romanum, ut canones
 jubent, ascenderit, Romanæ; et universæ Ecclesiæ
 auctoritatem et potestatem spiritalem, et gratiam
 a Servatore Ecclesiæ communicatam cunctam pos-
 sidet: tum quod Romanus archiepiscopus est, tum
 quod summus, aut catholicæ Ecclesiæ pontifex, et
 primus non enumeratione, sed dignitate. Neque
 enim quod primus numeratur, ideo primus est, sed
 quod primus dignitate, ideo et enumeratione pri-
 mus est. Manifestum autem est enumerationem non
 recidere, quæ vero recidit, rerum ordini prorsus in-
 servit. Considerate quanta est et Constantinopoli-
 tani dignitas. Universi enim orbis, ut ita dicam,
 primas est, unum si excipias papam et illius epar-
 chiam, ut sit ipse omnium Ecclesiæ ductorum ductor
 optimus immediate post universalis Ecclesiæ regem
 dignitate collocatus, et omnes alios antecellit. Et
 quemadmodum, cum rex comparet, omne domi-
 nium cessat, ita cum papa adest, aut aliquid agit,
 vel dicit ex canonum jurisque præscripto, ac de
 rebus divinis edisserit, sacræ Scripturæ vestigiis
 et traditis nobis a sanctis Patribus insistens, reli-
 quis quiescendum obmutescendumque est, nisi
 ille deprehendatur hæresi aliqua mancipatus;
 nam qui hæresi favet, papa non est. Quomodo
 enim, qui ex professione catholicæ Ecclesiæ volens
 excedit? Sic neque in civitatem moliens rex, rex
 est, sed tyrannus.

17. Adhæc, illud quoque ordinis secundum di-
 gnitatem tanquam proprium sequitur, quodam-

modo dictis ex altera parte respondens. Etenim qui secundo loco sunt, si, qui primum obtinebat, defecerit, illius munia curare atque consicere, donec ille non affuerit, potest; namque si rex alio se receperit, vel vita defunctus fuerit, copiarum dux, etsi non per omnia ut rex, sed majori cum auctoritate quam antea res administrat, et duxo absente, vel hac brevi vita excedente, qui inter chiliarchos primus est, necessario ad exercitus gubernacula accedit, et centurionum primus ad chiliarchorum munus ascendit, chiliarcho vita defuncto. Hoc itaque modo Hierosolymitanus Antiochenam Ecclesiam gubernabit, ad superiorem vitam Antiochena patriarcha migrante, quousque alius, ut canones decernunt, ad sedem illam, restituta spoliata, promoveatur, et Antiochenus Alexandrinam, et hic Constantinopolitanam moderatur erit, dum sedes illa pastore caret. Sic item in interregno Romanae Ecclesiae, dum rex Ecclesiae legibus naturae parnerit, Constantinopolitanus patriarcha, donec alius ad illam sedem promoveatur, terrarum orbis totius universalis Ecclesiae curam, gubernacula et administrationem suscipiet (1). Id a m ordinis, qui a dignitate est, conditio et jus sibi poseit et vendicat.

13. Sed cum huc deducta sit oratio, non possum mecum continuo, quin triste ejulans et lamentans lacrymis optear. Quis enim nostras calamitates non deplorabit? Quis nostra infortunia, sive ut aptius, nescio an multum gratum dicam, nostras incogitantias et supplicia meditans in flentem non irrumperet? Actum jam est de Graecorum imperio. Res Ecclesiae omnes penitus occiderunt, quod nos tandem in schismate perstitimus. Quis poeta haec tragice enarrabit? Quis orator commemorabit? Quis scripto tot ac tantos nostros lapsus atque errores posteris commendabit? Quandoque enim propter peccata populi afflictionibus deduntur etiam praesides, licet et fide et vita divinitatem quodammodo videantur assecuti. En enim Constantinopolitanus patriarcha, mens vigilans, pro salute gregis nimium sollicitus, sacer vereque Gregorius, et cum uno solo nostro aevo confessor et martyr, et exilia, et in illis ingruentes calamitates, pro una unione Ecclesiarum laetis animis amplexans, Romae degit, non uti secundus

(1) Nova haec auctoris opinio, et omni memoria inaudita, nunquam est usu recepta. Imo argumentum, quo eam probare nititur, non incommode in eundem ipsum retorquetur hoc modo: Ideo patriarcha Constantinopolitanus, totius Ecclesiae defuncto Romano pontifice, licet infra illum sit, gubernacula suscipiet, quod inferioris gradus homines, defuncto superiori, in illius locum sese inserunt: sic inter patriarchas omnium infimus Hierosolymitanus, demortuo Antiocheno, Antiochenam Ecclesiam gubernat, et Antiochenus Alexandrinam, et Alexandrinus Constantinopolitanam, sed nunquam in simili, neque Hierosolymitanus Antiochenam, neque Antiochenus Alexandrinam, neque Alexandrinus Constantinopolitanam gubernavit. Ergo multo minus Constantinopolitanus Romanam, et universalem Ec-

A 'Ο γὰρ ἐπόμενος, τοῦ προηγουμένου μὴ ὄντος, τὰ ἐκείνου ποιεῖν καὶ πράττειν δύναται, μέχρις οὗ ἐκεῖνος ἀπεστίν. Βασιλέως γὰρ μὴ ὄντος, ἢ καὶ θανόντος, ὁ στρατηγὸς τὰ τῆς πόλεως οὐ κατὰ πάντων οἷς βασιλεὺς, ἀλλὰ μετὰ μελζονος ἐξουσίας ἢ πρότερον διοικεῖ, καὶ στρατηγοῦ ἀπόντος, ἢ καὶ ἀπὸ τῆς προσκαίρου ζωῆς ταύτης ἀποδημήσαντος, τῶν χιλιάρχων ὁ πρῶτος παντὸς τοῦ στρατοῦ τὴν ἀρχὴν λαμβάνει ἀναγκαίως, καὶ ὁ πρῶτος τῶν ἑκατοντάρχων ἰμοίως. Χιλιαρχεῖ γὰρ θανόντος τοῦ χιλιάρχου. Κατὰ τοῦτον οὖν τὸν τρόπον καὶ ὁ Ἱεροσολύμων διοικῆσει τὰ τῆς Ἀντιοχείων Ἐκκλησίας, εἰς τὴν ἀνωζωὴν ἐπανελθόντος τοῦ Ἀντιοχείας πατριάρχου, μέχρις οὗ ἄλλος κατὰ κανόνας εἰς τὸν χηρεύοντα θρόνον ἀναχθῆ. Καὶ ὁ Ἀντιοχείας τὰ τοῦ Ἀλεξανδρέως. Καὶ οὗτος τῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπιλήφεται πραγμάτων, τοῦ θρόνου ἐκείνου ποιμένα μὴ ἔχοντος. Τῆς δὲ Ῥωμαίων Ἐκκλησίας χηρευούσης, τοῦ βασιλέως τῆς Ἐκκλησίας τῆς φύσεως νόμιμο δουλεύσαντος, ὁ Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχης, μέχρις οὗ εἰς τὸν τῆς Ῥώμης θρόνον ἄλλος ἀναχθῆ τῆς καθόλου τῆς οἰκουμένης Ἐκκλησίας τὴν φροντίδα, τὴν κυβέρνησιν, τὴν διοίκησιν λήφεται. Τοῦτο γὰρ ὁ τῆς ἀξιοματικῆς τάξεως θεσμὸς καὶ τὸ δίκαιον ἀπαιτεῖ.

C ἡ'. Ἄλλ' ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενόμενος, οὐ δύναμαι κατέχειν ἑμαυτὴν, ἀλλὰ θερμοῖς δάκρυσι κλαίων καὶ ὀδυρόμενος καταβρέχομαι. Τίς γὰρ οὐ θρηνήσει τὰς ἡμετέρας συμφοράς; Τίς οὐκ ἐπιστενάξει ταῖς ἡμετέραις δυστυχίαις, ἢ μᾶλλον, ἢ μὴ φορτικὸν εἰπεῖν, ταῖς ἡμετέραις ἀνομίαις τε καὶ τιμωρίαις; Οἴχεται τὰ τῆς βασιλείας Γραικῶν, Ἀπόλωλε τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἀπλῶς πάντα, διὰ τὸ ἐπιμεῖναι ἡμᾶς πολλὸν χρόνον τῆς σχίσματι. Τίς ποιητῆς ἐκτραγηθήσει ταῦτα; Τίς ῥήτωρ διηγῆσεται; Τίς γράμμασι τοῖς ὑστερον τὰ τοιαῦτα καὶ τσαῦτα πταίσματα καὶ πτώματα ἡμῶν παραδώσει; Διὰ γὰρ τὰς ἀμαρτίας τοῦ λαοῦ πάσχουσιν ἔστιν ὅτε καὶ οἱ προεστώτες, κἂν θεοὶ ὡσιν ἄνδρες καὶ τὴν πίστιν καὶ τὸν βίον. Ἴδοὺ γὰρ ὁ τῆς Κωνσταντινουπόλεως θεῖος πατριάρχης, ὁ γρηγόριος νοῦς, ὁ ὑπὲρ τῆς τοῦ ποιμνίου σωτηρίας γρηγορῶν, ὁ φερώνυμος καὶ ἱερὸς Γρηγόριος, ὁ μεθ' ἐνὸς μόνου ἐφ' ἡμῶν ὁμολογητῆς τε καὶ μάρτυς, ὁ τὴν ἐξορίαν καὶ τὰς ἐν τῇ ἐξορίᾳ δυστυχίας ὑπὲρ τῆς τῶν Ἐκκλησιῶν ἐνώσεως ἀσπασάμενος, ἐν Ῥώμῃ διάγει, οὐχ ὡς δεῦτερος μετὰ

clesiam, cujus gubernatio et regimen est superior, et excellentior quaedam dignitas, et extra patriarcharum ambitum. Graeci episcopi etiam vacantis ad Ecclesiam vacantem transitum, absque synodi, ejusque plenae consensu omnino prohibent et damnant. Quis non vacans in vacantem, illiusque praestantioris, et universalis Ecclesiae assensum sine juste et legitime intrumidet? Quodsi Trapezuntia ea mens est, patriarcham Constantinopolitanam, cum Romanus nullus est, a plena synodo, cui id opus incumbet, electum, jure in Romani locum vocari, et donec Romanus accesserit, Ecclesiae universalis administrationem exercere: id vero suo Constantinopolitano nihil confert, cum quilibet sic in illam sedem vocatus, eadem quae et Constantinopolitanus jure peraget.

τὸν πάππαν ἀρχὸν τῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλὰ τί λέξω ; Ἰστωπῶν ἀμεινον τὰ ἐπάμενα παρὰ λόγον ὄντα, καὶ τοῦ μακροῦ σχίσματος καὶ τῆς ἀπονουνημένης ἔριδος ἡμῶν ἄξια. Καὶ διὰ τοῦτο πάλιν οὐ παρὰ λόγον, ὁ μεθ' ἐνὸς μόνου τό γε νῦν εἶναι ἀληθῶς ψάλλειν μετὰ τοῦ μελωδοῦ καὶ προφήτου Δαυὶδ δυνάμενος· Ἐξελεξάμην παραβριπεῖσθαι ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ μου μᾶλλον, ἢ οἰκεῖν με ἐν σκηνώμασιν ἀμαρτωλῶν. Μεθ' ἐνὸς δὲ εἶπον μόνου, διότι καὶ ὁ τῷ βίῳ ἀνεπίληπτος καὶ ἀμεμπτος καὶ τῷ λόγῳ πολὺς, καὶ σοφὸς οὐ τῇ ἔξω μόνον ὑψηλός, ἀλλὰ καὶ τῇ καθ' ἡμᾶς ἱερὸς ὁ Ῥουσίας Θεοῦ καρδινάλιος, αὐτὰ ταῦτα δύναται λέγειν ἀληθῶς. Πλουσιωτάτης γὰρ μητροπόλεως ὑπὲρ τῆς ἐγώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν κατεφρόνησε, καὶ τῇ πατρίδι κατὰ τὸ δυνατόν βοηθῆσαι σπουδάζοντας ἐκινδύνευσεν. Ἀσμένως ἐν τούτοις διατρίβω, βλέπων τὸ καταβεβλημένον γένος ἡμῶν τοῖς καθ' ἡμᾶς τῶν δύο τούτων μεγάλων ἀνδρῶν ἐπικουφισθέντων. Οὗτον γὰρ ἐστὶ τὸ τούτων ἔργον ; Ἡδύση ἢ μεγαλοψυχία ; ἢ φιλόξενια ὡς διαδόχτος ; Πάντες θαυμάζουσιν, ὅτι πτωχοὶ ὄντες, καὶ μεγάλα οὐκ ἔχοντες βενεφίκια, μᾶλλον δὲ οὐδὲν ὅ γε ἱερώτατος πατριάρχης, ὅμως πάντα ὑπερέβησεν ταῖς ἐλεημοσύναις. Ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκειμένον ἐπανέλθωμεν.

19. Οὗτος οὖν ὁ τοιοῦτος τῆς ἀληθείας ἀθλητής, ὁ στῦλος τῆς Ἐκκλησίας, ὁ ἄξιος Κωνσταντινουπόλεως, οὐ τῆς νῦν, ἀλλὰ τῆς πάλαι πατριάρχης, ἢ ἡ Κρήτη ἀμέτως ὑπόκειται, γράφει ἡμῖν περὶ τῶν τοιούτων, ἀναθέματι ὑποβάλλιον πάντα ; τοὺς μὴ φυλάττοντας τὸν ὄρον τῆς ἐν Φλωρεντία Θεῆς ἀγίας καὶ οἰκουμένης συνόδου, ἐν ἧ περὶ τετρακοσίων συναθροισθέντων Πατέρων, περὶ διακόσιοι ἦσαν οἱ Ἀνατολικοὶ, καὶ κλήν τριῶν, μᾶλλον δὲ κλήν ἐνὸς τοῦ Ἐφέσου, οἱ γὰρ λοιποὶ δύο οὐδὲ ὀνόματος ἀγένοντο ἄξιοι, πάντες μιᾷ βουλή, μιᾷ γνώμῃ, μιᾷ ψυχῇ ὁμολοῖαντες, ὁμοφρονήσαντες, καὶ τῇ τῶν πάλαι Πατέρων καὶ διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας διδασκαλίᾳ, μᾶλλον δὲ τῇ εὐαγγελίᾳ ἀκλουθήσαντες, ὑπέγραψαν τῷ συντεθέντι παρ' αὐτῶν ὄρον, ἐν ᾧ δύο τὰ μέγιστα περιέχεται, ὅτι τε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ἐκπορεύεται, καὶ ὅτι πρῶτος τῶν ἀρχιερέων πάντων ὁ Ῥώμης. Τοῦ δὲ πρώτου δεῖ μνησθῆναι τοὺς ὑστερον. Δεῖ ἄρα κατὰ τὸν ὄρον μεγαλοφώνως τε καὶ ἐξαιρέτως, οὕτω γὰρ τοῦ πρώτου δεῖ μνημονεύειν, μνήμην τοῦ πάππα ποιῆσθαι ἐν ταῖς Θεαῖς εὐχαριστίαις. Ἐπειδὴ οὖν ὁ μὲν Θεοτάτος πατριάρχης μακρὰν τῆς Ἐκκλησίας ἐξωθεῖ, καὶ μετὰ τῶν αἰρετικῶν τάττει· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ ἔθος τῆς Ἐκκλησίας διὰ τοῦ ἀναθέματος τοὺς μὴ τηροῦντας τὸν ὄρον, καὶ λίαν δικαίως· πάντες γὰρ, δηλοῖ, οἱ μὴ φυλάττοντες τῶν καθολικῶν συνόδων τοῦ ὄρους τῷ ἀναθέματι παραδίδονται· ὁ δὲ πάππας τὸ κυρωθὲν τῇ συνόδῳ, ἦτοι τὸ ἐκ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐκφωγεῖν διαρίζεται, καὶ ὑμεῖς οὐχ ὑπακούετε ; καὶ οὕτω τὸν τοῦ πάππα

A post pontificem Ecclesie tenens habenas. Sed quid ipse præterea proferam? Melius est subsequencia silentio involvere, quæ præter rationem sunt, et longi schismatis, et male sani nostri dissidii digna. Proptereaque rursus non præter rationem est, cum uno solo in præsentia vere canero cum melodo et propheta Davide: *Elegi abjectus esse in domo Dei mei, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum*¹. Dixi vero cum uno solo, quod et vita inculpata, atque intaminata, et sermonis doctissimus, et sapientia non externa modo, sed et nostra præclarissimus sacer Russiensis ac divinus cardinalis, hæc eadem vere ipse pronuntiaverit. Pro unione siquidem Ecclesiarum ditissimam Ecclesiam floccifecit, et patriæ pro viribus dum auxilla procurabat, capitis periculum adit. In his libens moras mihi creo, conspiciens dejectam nostram nationem horum duorum magnorum virorum sacroribus sublevatam. Qualis enim est horum operatio? quanta munificentia? ut est eorum apud omnes famosa hospitalitas? Omnium in admiratione est, quod cum parvis sint opibus ac facultatibus præditi, nec beneficia ampla obtineant, imo nullum sanctissimus patriarcha, in erogandis tamen elemosynis universos superant. Sed unde egressa est oratio redeat.

19. Ille itaque tantus veritatis athleta, Ecclesie columna, sedis Constantinopolitanæ, non illius quæ nunc est, sed antiquæ, dignissimus patriarcha, cui Creta immediate subjecta est, de hisce vobis scribit, anathemate feriens cunctos qui sanctæ et œcumenicæ Florentinæ synodi definitionem non acceperant, in qua pene Patribus quadringentis coactis fere ducenti erant Orientales, et tribus exceptis, seu potius uno solo Ephesio, nam duo alii neque nominari digni habiti sunt, omnes unis animis, unâ mente, unaque voluntate concordēs, et antiquorum Patrum atque doctorum Ecclesie doctrinæ conformes, quinimo Evangelium sequentes, compositæ ab iisdem definitioni subscripserunt, in qua duo potissima continentur; alterum est, Spiritum sanctum ex Patre et Filio procedere; alterum, primum omnium præsulum Romanum esse. Prioris vero a posterioribus commemoratio faciendâ est. Quare hujus definitionis decreto alta voce, et signanter in divinis officis papæ commemoratio publice insonanda est. Cum ergo divinissimus patriarcha longe ab Ecclesia pellat et una cum hæreticis collocet: id enim usus Ecclesie obtinuit, cum anathemati, qui non servant definitionem, subjiciuntur, et jure merito; nam omnes generalium synodorum definitionibus non obediētes, anathemati traduntur; papa vero decretum concilii, sive Spiritum sanctum ex Patre Filioque procedere, voce pronuntiandum mandat, et vos non obsecundabitis? Et neque papæ jussa, neque patriarchæ præcepta eximescelis? Neque

¹ Psal. LXXXIII, 11.

synodi definitionem verebimini? Et quænam vobis apud tremendum Christi tribunal responsio superpetet?

20. Et reor nullum ex vobis ausurum contra opponere, aliud papam, aliud patriarcham præcipere. Hunc siquidem definitionem servandam; illum, et ex Filio Spiritum sanctum procedere, voce enuntiandum esse mandare. Hæc fortasse quispiam dixerit male sentiens, non eadem esse, planum vero est eadem esse. Namque definitio credendum esse determinat, Spiritum sanctum ex Filio esse, sanctissimus autem papa Callixtus, hoc idem voce pronuntiandum imponit. Quæ ergo differentia est? Vel quo pacto necesse non est, ut quod quis credit, voce etiam exprimat? *Corde enim*, inquit Paulus, qui in tertium cælum ascendit, qui audiit inenarrabilia verba, quæ non licet homini loqui, terrarum orbis magister, Spiritus gladius, vas electionis: *Corde*, inquit, *creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem*¹. Et Christus, eos qui consententur ipsum coram hominibus, confessurum se coram Patre promittit. Est vero veritas Christus. Qui igitur veritatem non constitetur in omnibus, sed potissimum in Ecclesiæ dogmatibus, Christum ipsum non constitetur; qui autem Christum non constitetur, Christum pernegat; et qui Christum pernegat, regnum cælorum non obtinebit. Propterea suevinius omnes, cum ipsum Christum inter divina missarum solemnia, et mysteria videmus, non *Credo, Domine*, solum dicere, sed, *Credo, Domine, et confiteor*. Fides enim, quam quispiam non constitetur, fides non est, sed aptius, dixerit alius, fraus, prius in se errore hausto, alios in errorem adducens. Hinc satis patet, eum, qui corde credit, et ore non constitetur id quod credit, nunquam salutem consecuturum, cujus hæc nos esse fiat gratia Domini nostri Jesu Christi. Amen.

¹ Rom. x, 10.

ἄριστον, οὐτε τὴν τοῦ πατριάρχου ἐντολὴν φοβηθήσεσθε; οὐτε τὸν τῆς συνόδου ὄρον αἰδεσθήσεσθε; Καὶ ποία ἡμῶν ἔσται ἀπολογία παρὰ τὸ φοβερὸν τοῦ Χριστοῦ βῆμα;

κ'. Οἶμαι δὲ, ὅτι οὐ τολμήσει τις ἀνθυποφέρειν ἄλλο τὸν πάππαν ἐπιτάττειν, καὶ ἄλλο τὸν πατριάρχην προσταττειν. Τὸν μὲν γὰρ τὸν ὄρον φυλάττειν, τὸν δὲ τὸ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐκφωνεῖν βούλεσθαι. Ταῦτα δ' ἴσως φήσειέ τις οὐκ εἶναι ταυτὰ κακῶς φρονῶν. Φανερὸν γάρ, ὅτι ταυτὰ ἔστιν. Ὁ μὲν γὰρ ὄρος; πιστεύειν διορίζεται, ὅτι καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὃ δὲ ἀγιώτατος πάππας Κάλλιστος τοῦτ' αὐτὸ ἐκφωνεῖν παρακελεύεται. Τίς οὖν ἡ διαφορὰ; Ἢ πῶς οὐκ ἀνάγκη ἐκφωνεῖν, ὃ τις πιστεύει; *Καρδίᾳ μὲν γάρ*, φησὶ Παῦλος, ὃ εἰς τρίτον οὐρανὸν ἀναβὰς, ὃ ἀκούσας ἄρρητα ῥήματα, ὃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι, ὃ τῆς οἰκουμένης διδάσκαλος, ἡ τοῦ Πνεύματος μάχαιρα, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, *Καρδίᾳ*, φησὶ, *πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ ἐμολογεῖται εἰς σωτηρίαν*. Ὁ δὲ Χριστὸς τοὺς ὁμολογοῦντας ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων αὐτὸν, τούτους ὁμολογήσειν ἔμπροσθεν τοῦ Πατρὸς ἐπαγγέλλεται. Ἔστι δὲ Χριστὸς ἡ ἀλήθεια. Ὁ γοῦν μὴ ὁμολογῶν τὴν ἀλήθειαν ἐν πᾶσι μὲν, μάλιστα δὲ ἐν τοῖς τῆς Ἐκκλησίας δόγμασι, αὐτὸν τὸν Χριστὸν οὐκ ὁμολογεῖ· ὃ δὲ μὴ ὁμολογῶν τὸν Χριστὸν ἀρνεῖται τὸν Χριστὸν· ὃ δὲ ἀρνούμενος τὸν Χριστὸν βασιλείαν οὐρανῶν οὐ κληρονομήσει. Διὰ τοῦτο εἰώθαμεν πάντες, ὅταν αὐτὸν τὸν Χριστὸν ἐν τοῖς θεοῖς τῆς εὐχαριστίας μυστηρίοις ὀρῶμεν, οὐ, *Πιστεύω, Κύριε*, λέγειν μόνον, ἀλλὰ, *Πιστεύω, Κύριε, καὶ ὁμολογῶ*. Ἢ γὰρ μὴ ὁμολογουμένη πίστις οὐκ ἔστι πίστις, ἀλλὰ δόλος, εἴποι τις ἄν, καὶ πλανῶν καὶ πλανώμενος. Ὅθεν δῆλον, ὅτι ὃ τῇ καρδίᾳ μὲν πιστεύων, τῷ στόματι δὲ μὴ ὁμολογῶν, ὃ πιστεύει, οὐκ ἐπιτάσσεται τῆς σωτηρίας, ἧς κληρονόμους γενέσθαι πάντας ἡμᾶς γένοιτο χάριτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀμήν.

GEORGII TRAPEZUNTII

IN EXPOSITIONEM ILLIUS TEXTUS EVANGELII * :

SIC VOLO EUM MANERE, ETC.

ET QUOD S. JOANNES EVANGELISTA NONDUM SIT MORTUUS

AD SIXTUM IV PONTIFICEM MAXIMUM.

(Monumenta SS. Patrum orthodoxographa. Basileæ 1659. fol. Latino tantum.)

Nuper, sanctissime Pater, cum eam particulam Evangelii Joannis legerem, qua Petrus Dei Filium de illo interrogavit dicens: *Domine, hic autem quid?* audivitque: *Si cum volo manere donec veniam,*

quid ad te? primum occurrerunt, quæ alias de sic et de si particula disserui: deinde utrum mortuus sit an adhuc vivat Tonitru filius, ceppi cogitare. Nam etsi utrumvis quis dixerit, a sinu Ecclesiæ

Georgio contradixit cardinalis Bessarion hunc eundem locum exponens. Vide supra col. 623.